

העתון היהודי הראשון לשארית הפליטה בפולין, שرك שש שנים קודם לכן היו בה שעשרות עתונאים יומיים ביידיש ומאות כתבי עת ובמותר לכל אחד, לכל עיר גודלה, לכל טעם, לכל גיל. לשני העתונאים, "ה'פליטין פוסט", שלימים הפך ל"ג'רוזלם פוסט" החוגג עתה שישים שנה להופעתו, ול"דאס נייע לעבן" שקס בולדז' עם שובם לפולין של הניצולים מروسיה, עמוסי תקנות וציפיות, ושבק חיים אחר חמץ וחצי שנים של מאבק קשה על צללים העtanן שלו, על קיומו כתעתן היהודי עצמאי ויהודי – מוקדש החלק המרכזי של גיליוון זה של "קשר".

***

"ה'ג'רוזלם פוסט" וה"דאס נייע לעבן" ייחודם בכך שלא זו בלבד שעל דפיהם נרשמה "ההיסטוריה הראשונה של ההיסטוריה" – הדבר האימרה היהודית לגבי העתונות – אלא שגם הם עצם "עשנו היסטוריה" או לפחות היו חלק ממנה.

כאשר יסוד גרשון אגרונסקי (אג'רון) את העtanן בשפה האנגלית בירושלים, נדולה הייתה תקוותו שהעתון יסייע בהעמקת הבנה בין שלשה המינגורים שבקהל היעד שלו: היהודים, האנגלים והערבים. לא רק שפטו של העtanן, כמובן, צריכה היהודית לשורת מגמה זו כי אם גם תכניתו. המערבות הפוליטית שבה הייתה שרויה, תחילתה ארץ ישראל תחת שלטון המנדט הבריטי, ולאחר מכן – מדינת ישראל, שמו לאל למשעה התקווה זו. חיש מהר מצאו את עצם אגרונסקי, ואיתו העtanן, בעימות עם האקדמיstein הבריטית שבמסווה של מפולין כבר שוחררו על ידי הצבא האדום ובאחרים עדין התנהלו קרבות מסוים עם הגרמנים – החלו לחזור למולדתם היישנה אלפי יהודים מבתי כלא, מחנחות, מעיר גירוש, מקולוחיות סובייטיות וגם מחזיות המלחמה ומעוזי הפארטיזנים שבשורותיהם לחמו נגד הנאצים. בין ה"רפראנטים" הפולניים (יהודים) הללו, שהגיעו לולדז המשוחררת – משוחררת מעול הכיבוש הנאצי ומועל שליטתו של "מלך היהוד" הכל יכול של הגטו חיים ומקובסקי – היו גם עתונאים וכמה עובדי דפוס לשעבר. ומה הדבר הראשון, עליו נותרו דעותם עתונאים ועובדיו דפוס, מותשים ומודעים מאיימי המלחמה, המומים עד דכא מבורות האוב על החורבן וממדיו הלא יאמנו? עtanן, להקים עתון, עם מעט אותן העופרת היהודית שגם הן כמהם שרדוו בנס. עם נייר שנשאר במחסני של אותו רומקובסקי. תהיה אשר תהיה צורתו הגרافية בסביבות הטכניות הקיימות, תהיה אשר תהיה תפוצתו בחבלי הארץ קרוועים אלה מלאה, באוכלוסייה אשר מלתקפת פצעיה ותועה בין בתיהם קבר, בחורשות ושדות בוורחם בהם, אם לא אוטחאים, לפחות אחרות מות של יקירותם. תהיה אשר תהיה תפוצתו אצל קומץ יהודים שהגיע ממקומות גלוות אל נחלתו כלשהי, ודאי לא אל המנוחה עדין, והם קרוועים ובליום ללא פרותה בכיסיהם. ולמה עtanן? כי עtanן הלווא הוא מימי ימיימה אצל יהודים "הדוואר" הנאמן המקשר בין קרובים ורחוקים. בעtanן יהודי לעולם נימן להצפין בין השורות אשר לא אפשר או לא רוצה לומר בשורות עצמן. עtanן יכול להיות השופר שיישור לאודים המוציאים על ראשיהם של חיים חדשים ובפעם איזעקה שיצלצל אם תבוא חלילה שוב עת צרה לעקב". וכך, ב-15 באפריל 1945, כאשר חלק מן הצבאות האנג'זים ניגפים מפני מכਬש המלחמה הרוסי-אמריקני-בריטי, יצא לאור בולדז' המשוחררת הגלילון הראשון של עtanן ביידיש שלא במקורה נושא את השם הסמלי "דאס נייע לעבן", החיים החדשם.

אביב 1945 – אביב השיחור באירופה. העtanן היהודי היחיד בעולם בשפה האנגלית – מה-15 באפריל 1945. ספרו על התקדמות מסاوية של כוחות בריטיים ואמריקניים אל תוך גרמניה, על הכנות שנעשו בכמה בירות העולם המערבי להקמת מוסדות בין לאומיים שיבטיחו סדר חדש בעולם, על קבידי אחים שנמצאו במקום זה או אחר באירופה על ידי צבאות הברית. מוצעת יותר בעמוד הראשון של ה"פוסט" מופיעה ידיעתgL של אוטם ימים, אבל היא שולית, בהשוואה לידעות הגודלות של אוטם ימים, אבל העתונות היהודית שהתרחש באותו יום ושעליו נספר בשורות הבאות. הידיעתgL מספרת על ההכנות שנעשות לועידה בין לאמוית בסאנט פראנסיסקו ועל לחצה של ברית המועצות שתינתן למשלחת פולני הזמנית ("ממשלה לובלין"), זוכת להשתתף באומה ויעדה שבו יידון, בין היתר, הציגטר של בית הדין העולמי החדש. בתביעה המונתקת אומרת מוסקבה, באמצעות מאמר מתמיכת העם הפולני ב"פרואודיה", ש"ממשלה פולין בלובלין נהנית מתמיכת העם הפולני וכלו וסמכותה גדולה אליו מזו של כל ממשלה פולנית אחרת".

באביב זה, לפני 47 שנים החלו כבר להגיא ממחבואיהם בחבלי ארץ מושחררים יהודים שהסתתרו מעין השמש ומעין אדם, גרמני ולא רק גרמני, מהם ככלעה שעתה זה דאו לראשונה או יום, אחר שנים ארוכות של אפליה. באביב זה – עת שלחקים גדולים מפולין כבר שוחררו על ידי הצבא האדום ובאחרים עדין התנהלו קרבות מסוים עם הגרמנים – החלו לחזור למולדתם היישנה אלפי יהודים מבתי כלא, מחנחות, מעיר גירוש, מקולוחיות סובייטיות וגם מחזיות המלחמה ומעוזי הפארטיזנים שבשורותיהם לחמו נגד הנאצים. בין ה"רפראנטים" הפולניים (יהודים) הללו, שהגיעו לולדז המשוחררת – משוחררת מעול הכיבוש הנאצי ומועל שליטתו של "מלך היהוד" הכל יכול של הגטו חיים ומקובסקי – היו גם עתונאים וכמה עובדי דפוס לשעבר. ומה הדבר הראשון, עליו נותרו דעותם עתונאים ועובדיו דפוס, מותשים ומודעים מאיימי המלחמה, המומים עד דכא מבורות האוב על החורבן וממדיו הלא יאמנו? עtanן, להקים עתון, עם מעט אותן העופרת היהודית שגם הן כמהם שרדוו בנס. עם נייר שנשאר במחסני של אותו רומקובסקי. תהיה אשר תהיה צורתו הגרافية בסביבות הטכניות הקיימות, תהיה אשר תהיה תפוצתו בחבלי הארץ קרוועים אלה מלאה, באוכלוסייה אשר מלתקפת פצעיה ותועה בין בתיהם קבר, בחורשות ושדות בוורחם בהם, אם לא אוטחאים, לפחות אחרות מות של יקירותם. תהיה אשר תהיה תפוצתו אצל קומץ יהודים שהגיע ממקומות גלוות אל נחלתו כלשהי, ודאי לא אל המנוחה עדין, והם קרוועים ובליום ללא פרותה בכיסיהם. ולמה עtanן? כי עtanן הלווא הוא מימי ימיימה אצל יהודים "הדוואר" הנאמן המקשר בין קרובים ורחוקים. בעtanן יהודי לעולם נימן להצפין בין השורות אשר לא אפשר או לא רוצה לומר בשורות עצמן. עtanן יכול להיות השופר שיישור לאודים המוציאים על ראשיהם של חיים חדשים ובפעם איזעקה שיצלצל אם תבוא חלילה שוב עת צרה לעקב". וכך, ב-15 באפריל 1945, כאשר חלק מן הצבאות האנג'זים ניגפים מפני מכובש המלחמה הרוסי-אמריקני-בריטי, יצא לאור בולדז' המשוחררת הגלילון הראשון של עtanן ביידיש שלא במקורה נושא את השם הסמלי "דאס נייע לעבן", החיים החדשם.

של היישוב היהודי המתחדש, שבצד מאמצי השיקום הוא חווה מחדש את חווית המשטמה של פולנים אליו, מתנסח שוב ברכילות ובפוגרומים, שהנודע ביניהם לדראן הוא מבון הפגורום בקילצה. עדיין מתפרנסים ב"דאס נייע לעבן" מאמרם קורעי לב בנימה הנוטלנית שלהם על העבר הקרוב והרחוק, אבל כבר נשבכת בין השורות רוח ועוויים שמכניסים בו סופרים-מטעים, כבר אין אותה חרות לכתוב על מהו שהוא מעבר לנוטלגיה, כבר צריך להיזהר החזרה היבט במילים לבב יי'גע "האח הגדול", כבר צריך לשיר שיר תקופה לא-אטאלן, "שמש העם". כבר דואים את המידרון שבו גולשות התקות, ומתרדרות הציפיות. את קיצו הבלתי נמנע של היישוב היהודי המחדש בפולין אתה קורא בעילן מעל דפי העתון. גם העתון עצמו, אף הוא כבר הולך אל סוף הבלתי נמנע. הוא נקרע בין הנאמנות למשטר החדש לבין האמנות עם היהודי ולמדינת ישראל שאפתאקה הקשים וגם את הישגה הוא מנסה לשים על ראשdagותיו ותקותיו, לעיתים בזורה מוסווית או מזונעת, לעיתים כבר מצונצת על ידי "שומרי הבשורות" הפוליטיים.

ב-30 באוקטובר 1950 הופיע הגליון האחרון של "דאס נייע לעבן", מס' 547. בחלקו העליון של העמוד הראשון התפרסמה הודעה שכל המנוונים יכולים מעתה לקבל במקומו את ה"פאלקס שטימע" – הביטאון הקומוניסטי הרשמי בידיש. ביום זה, ה-30 באוקטובר 1950, סיפר ח"ג'וזלים פост" בעמודו הראשון על המשבר במלשת ישראל, בין מפא"י והדתיים, שמתפרק לפתרונו, על קראיה לייחדות אמריקה לתמומ 50 מיליון דולר "שנחותים לספיקן צרכיהם דחויפים ביוטר של המדינה", על ההחלטה לספק לתנירים בגתוי מלון אורותות מיזוחות, שלא תחולנה עליין גזירות הגזען של שר האספה והקיזוב דבר יוסף וכמוון הידיעה הבלתי נמנעת, שרבות מסווגת מלוות אותנו עד עצם הימים הללו: תאונת דרכים קשה בכביש ירושלים-תל-אביב עם 26 נפגעים, מהם הרוג אחד.

ראש התוכנית ללימודי עתונות ומכון למחקר העתונות היהודית (בחכמה)

אלכסנדר צבאי, מעובדי הבכירים, המדף בדיו ומווסף בהם את האירועים המרכזיים בחיה היישוב והמדינה – את ההיסטוריה הקטנה וגם זו הגדולה – כפי שנשתקפו מעלהם. משלים את התמונה גבריאל צפוני, עתונאי ירושלמי ותיק, המעלה רשם אישים על ערכיו ה"פוסט" וכמה מכותבו, כפי שהכירם.

★★★

גם "דאס נייע לעבן" עשה היסטוריה. לא רק בכך שהיא העתון היהודי הראשון הראשו בפלין המשוחררת, מעין סמל להתחדשות והמשכיות החיים היהודיים אחר החורבן. ולא רק בכך של שילוחו – לפחות פעם אחת – את הקמתם של מוסדות יהודים-סוציאליים, לפעמים גם ים – עברו שארית הפליטה ולבנות תרבויות ופילנתרופים – עברו שארית הפליטה ולבנות תקווה בלב המעטים שרדדו שיצלחו לשקים את עצם ולבנות מחדש בזעיר אנפין, את היישוב היהודי המפואר שהיטל בראשו להחיה כליל. "עשית ההיסטוריה" של העתון היהודי הראשון בפולין שלאחר המלחמה התבטה בעצם קיומו עצמן עצמאו, אשר ביקש לשומר עד קצה גבול האפשרות האובייקטיבית על ישר אינטלקטואלי ומקצועי. ו"האפשרות האובייקטיבית" מטבע הדברים הייתה מוגבלת מאוד: פולין שוחררה על ידי הצבא האדום והוא צורפה מיד לתוך השפעה הסובייטי, כמו כארופה המזרחית כולה. תחום השפעה סובייטי ממשוערו הייתה אחת: להיות חלק של המדינה הטוטלית בכל: בתפיסה המדינית והביטחונית, בחיים הכלכליים, בחו' החברה והרוח, בספרות, בתיאטרון, בעיתונות. אבל נוכח את התאריכים. "דאס נייע לעבן" נוסד באפריל 1945 עוד טרם נסתיימה המלחמה, כאשר ברית המועצות הייתה זוקה לסדר חדש" בעולם נאלצה לקיים, לפחות למראות עין, אשליה של ציפיות לעוזרת המערב, בעיקר לשיקום הריסותיה. באקלים של ציפיות לסדר חדש" בעולם נאלצה לקיים, לפחות למראות עין, אשליה של חרות בשטחי הכיבוש. לתוך נישה זו של אשליות בקש להשתלב העתון היהודי.

בקשנו מישף גולדקרון, סופר ועתונאי ותיק שישפר את סיפורו של העתון, שהוא עצמו היה אחד ממשתתפיו במשך תקופה ארוכה. יזף בן, גילין אחר גילין, חדש אחר חדש, שנה אחר שנה. כך בעצם, הכותרות, הידיעות והמאמרים מדברים בעד עצם. גולדקרון הצליח לאთר כמעט את כל הגלינות כאן, בספריות. בארכיוונים ובאוספים פרטניים בארץ. את הגליון הראשון לא מצא. את הגליון הזה השיג עבורנו, לפי בקשנו, עמית פולני שלא חסך מאמץ כדי לאתרו בווארשא. תוך שהמחבר מגולל את סיפורם של 547 הגלינות הוא גם פורש את יריעת התקות ואת מגילת ההיסטוריה